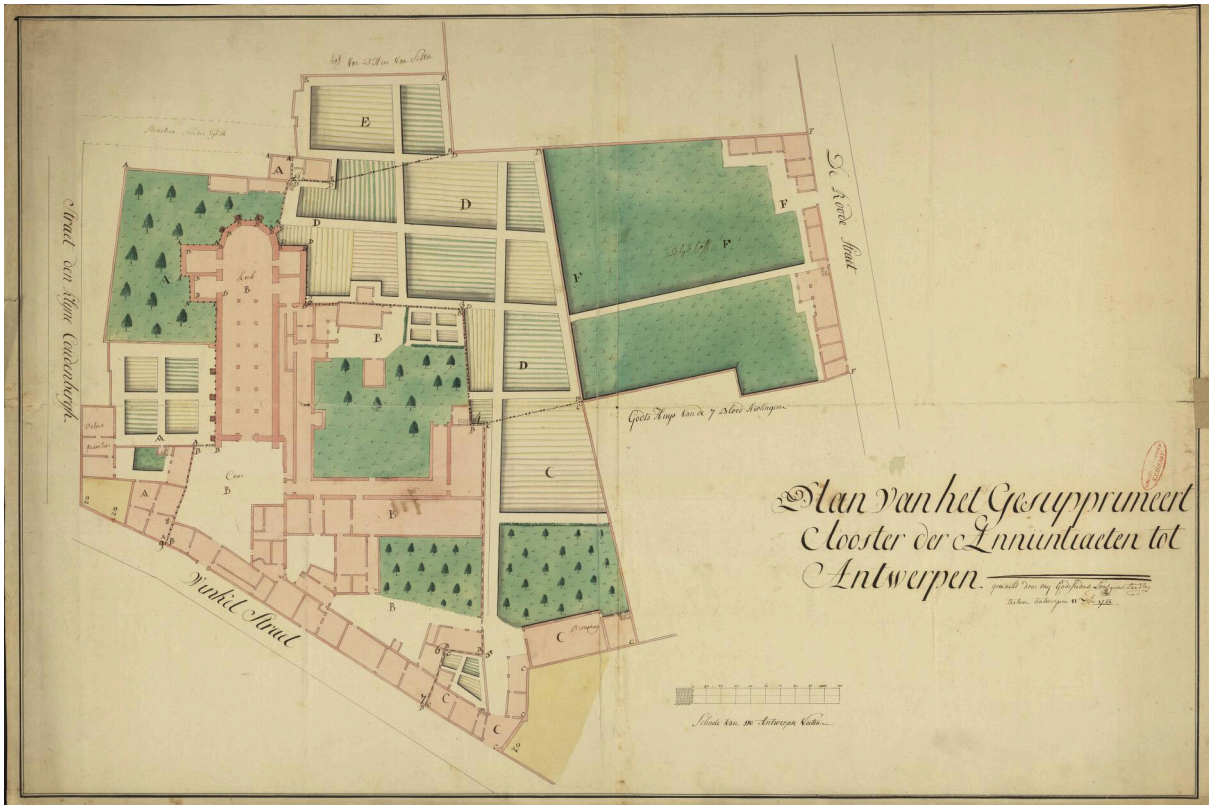

Betreft:
Klooster van de annonciaden, Protestantse kerk

Ligging:
Lange Winkelstraat 1-5, 2000 Antwerpen
Rodestraat 12-14, 2000 Antwerpen (deel)
Kleine Kauwenberg 39-41, 2000 Antwerpen

Beheersplan opgemaakt door:
MAAT_WERK architecten bvba
Jules Bordetstraat 22/101
2018 Antwerpen

Opdrachtgevers:
Bestuursraad Protestantse Kerk Antwerpen-Noord (VPKB)
Lange Winkelstraat 5
2000 Antwerpen

Universiteit Antwerpen
Prinsstraat 13
2000 Antwerpen

0. INHOUDSTAFEL

De kerk en het restant van het annonciadenklooster werden beschermd door het Ministerieel besluit houdende bescherming als monument op 23 november 1981. Dit wil zeggen dat het gebouw beschermd werd met inbegrip van alle onroerende interieurelementen. Deze lijst geeft een indicatie van de aanwezige elementen, maar is niet limitatief.

1. HOOGALTAAR 3

2. PREEKSTOEL 5

3. DOOPVONT ..... FOUT! BLADWIJZER NIET GEDEFINIEERD.

4. AANKONDIGINGSBORDEN ..... FOUT! BLADWIJZER NIET GEDEFINIEERD.

5. INKOMPORTAAL 7

6. WANDKASTEN INKOMHAL 9

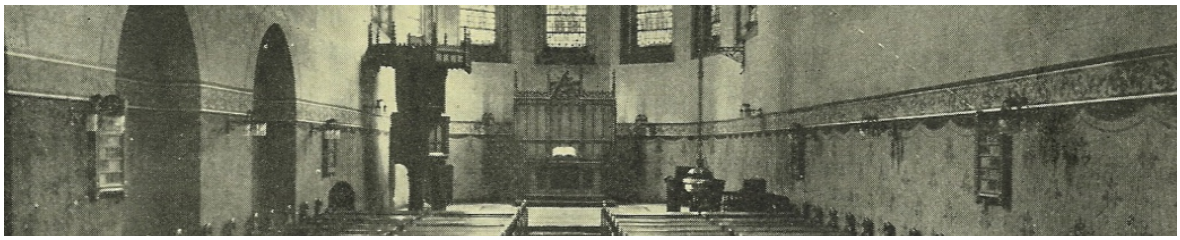
7. BALUSTRADE DOKSAAL 11

8. ORGEL 13

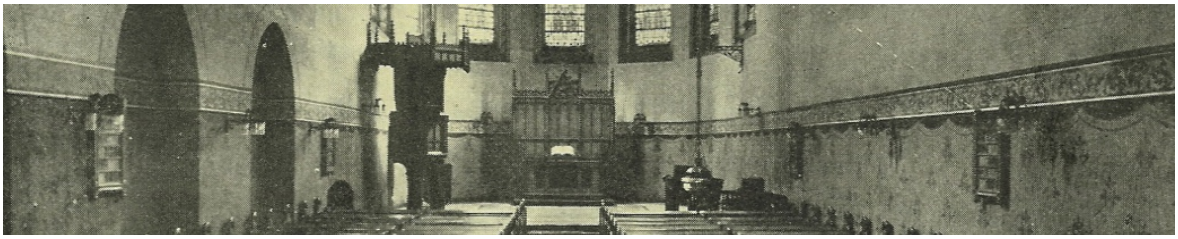
Fragmenten uit interieurfoto's jaren '30 (kerkarchief)

1. HOOGALTAAR

Vervaardigd door:	F. Van Dijk (ontwerp?) V. Merckx-Verellen (uitvoering?)
Datering:	1907
Stijl:	neogotisch
Beschrijving:	Neogotisch, eikenhouten altaar (tafel + achterwand) met blindnissen, maaswerk en sober houtsnijwerk. In de architectuur van het altaar werd gezocht naar een compromis tussen calvinisten en lutheranen: de altaartafel stond op wieltjes zodat ze tegen de wand kon worden aangeschoven (lutheraans knielaltaar). Het verschuiven van de altaartafel is op heden niet meer mogelijk.
Diagnose:	Het altaar is algemeen in goede staat. Sporadisch is het houtwerk licht beschadigd. Het rode tapijt op de altaartrap is vuil en versleten. De altaartafel is niet meer mobiel. Aan de achterzijde wordt het altaar als bergkast gebruikt en werden elektrische leidingen aangebracht. De achterzijde is zeer stoffig.
Geschiedenis:	*'… auch der Altarplatz selbst sollte nicht länger seines Schmuckes entbehren. Am Sonntag dem 1 September konnte der neue vom Kaiserlich Deutschen Gesandten, Herrn Minister Von Waldthausen und Frau gestiftete Altar eingeweiht warden …'* … ook het koor zelf zou niet lang op zijn decoratie moeten wachten. Op zondag 1 september werd het nieuwe altaar, geschonken door de Duitse keizerlijke gezant, minister Von Waldthausen, ingehuldigd … (Deutsche Evangelische Protestantse Gemeinde, 1907 uit De Clercq L., 2006-07)
Situering:	kerkruimte: koor
Objectnr. inventaris:	A006

Fragmenten uit interieurfoto's jaren '30 (kerkarchief)

2. PREEKSTOEL

Vervaardigd door:	F. Van Dijk (ontwerp?) V. Merckx-Verellen (uitvoering?)
Datering:	1907
Stijl:	neogotisch
Beschrijving:	5 meter hoge, neogotische preekstoel uit eikenhout. Achthoekige kuip op dito sokkel met blindnissen, bekroond met een groot achthoekig klankbord met pinakels. De rechte trap op marmeren sokkel heeft een leuning met opengewerkte nissen. De preekstoel staat sinds oprichting links vooraan in de kerk (en dus niet zoals in vele Protestantse Kerken centraal op het koor).
Diagnose:	De preekstoel is algemeen in goede staat. Wel werd op weinig vakkundige wijze elektrische bekabeling, verlichting, gordijnen, … aangebracht.
Geschiedenis:	*'… auch der Altarplatz selbst sollte nicht länger seines Schmuckes entbehren. Am Sonntag dem 1 September konnte der neue vom Kaiserlich Deutschen Gesandten, Herrn Minister Von Waldthausen und Frau gestiftete Altar eingeweiht warden, wenige wochen später, am Sonntag, dem 6 October die neue Kanzel von denselben Stiftern …'* … ook het koor zelf zou niet lang op zijn decoratie moeten wachten. Op zondag 1 september werd het nieuwe altaar, geschonken door de Duitse keizerlijke gezant, minister Von Waldthausen en echtgenote, ingehuldigd, enige weken later, op zondag 6 oktober de preekstoel van dezelfde oprichters … (Deutsche Evangelische Protestantse Gemeinde, 1907 uit De Clercq L., 2006-07)
Situering:	kerkruimte: koor
Objectnr. inventaris:	A011

Loszittende glaasjes inkomportaal

Plafondbeglazing inkomportaal

3. INKOMPORTAAL

Vervaardigd door:	F. Van Dijk (ontwerp?) V. Merckx-Verellen (uitvoering?)
Datering:	1907
Stijl:	neogotisch
Beschrijving:	Eikenhouten inkomportaal met dubbele deur aan de voorzijde en enkele deuren aan beide zijkanten. De deuren en bovenlichten zijn voorzien van glas-in-loodbeglazing. Het inkomportaal is versierd met drie kruisbloemen.
Diagnose:	De glas-in-loodpanelen van het houten inkomportaal staan krom en vertonen breuken in de glaasjes, een aantal glaasjes zitten los. Enkele glaasjes wijken af qua kleur. In het plafond van het inkomportaal is niet-oorspronkelijke beglazing aanwezig. Net boven de vloer is het hout vaal, vermoedelijk van poetswater. Het houtwerk is op sommige plekken sterk gekrast. Her en der is verlichting en bekabeling aangebracht. De deuren vertonen sterke gebruikssporen en slepen over de mozaïekvloer.
Geschiedenis:	"… 1 Mai 1907 … Merckx-Verellen, Porte d'entrée & portail …" (De Clercq L., 2006-07)
Situering:	inkomhal
Objectnr. inventaris:	-

SERVATORI DONIS REGIIS RESTAVRATE

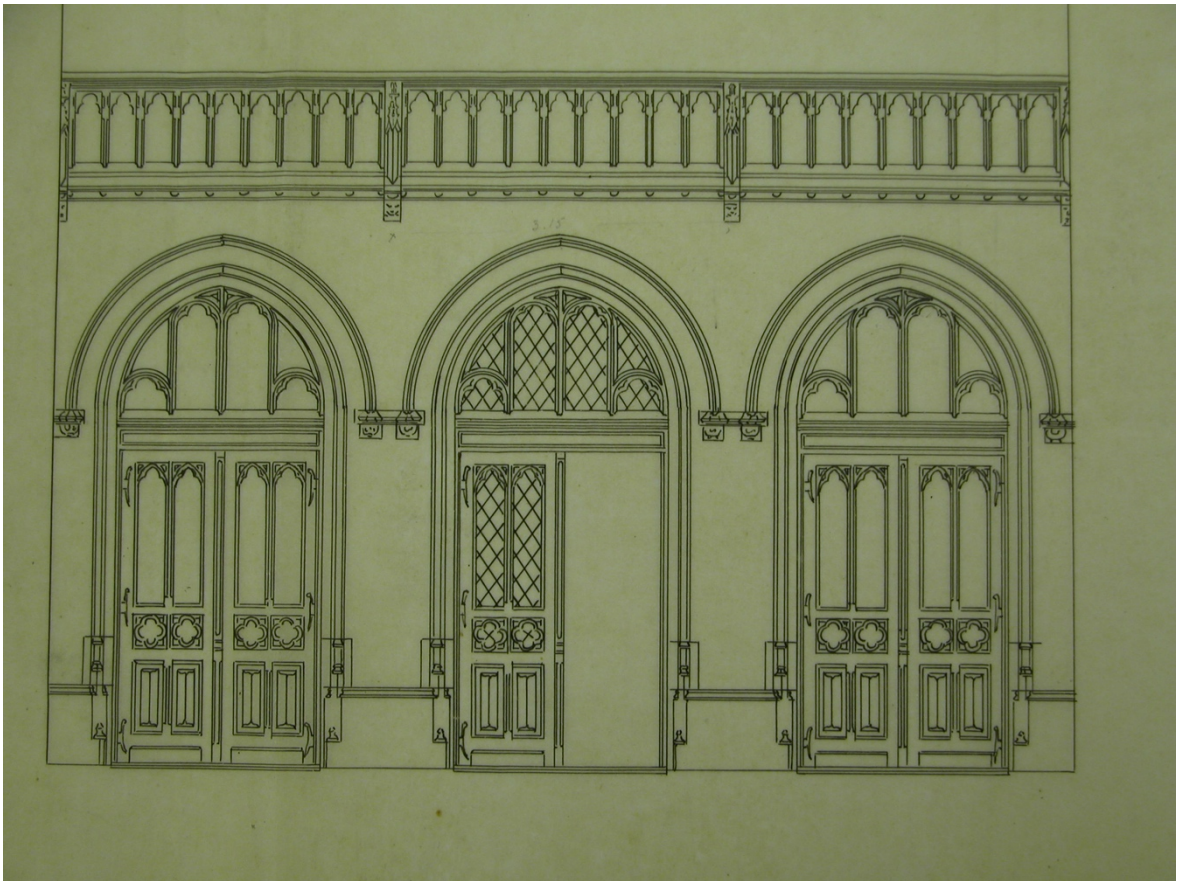

4. WANDKASTEN INKOMHAL

Vervaardigd door:	V. Merckx-Verellen (?)
Datering:	1905-1909
Stijl:	neogotisch
Beschrijving:	2 eikenhouten kasten met tafelblad op 2 sledepoten en neogotische briefpanelen, afgewerkt met kroonlijst. De kasten zijn ingewerkt in de wand en rondom de hardstenen plint.
Diagnose:	De kasten zijn algemeen in goede staat. In de bovenkast van de westelijke kast is een sterke aantasting door houtborende insecten waargenomen. De aantasting lijkt nog actief. Aan de binnenzijde zijn de kasten algemeen zeer stoffig. Aan de bovenzijde werd op beide kasten een lichtbak geïnstalleerd. De houten zijpanelen zijn zeer vaal waar ze in contact staan met de voorgevel.
Geschiedenis:	Hoogstwaarschijnlijk vervaardigd nadat de vensteropeningen in de voorgevel werden dichtgemetst.
Situering:	inkomhal
Objectnr. inventaris:	A003

Ontwerptekening F. Van Dijk (Felixarchief)

5. BALUSTRADE DOKSAAL

Vervaardigd door:	F. Van Dijk (ontwerp) V. Merckx-Verellen (uitvoerder?)
Datering:	1905-1909
Stijl:	neogotisch
Beschrijving:	Eikenhouten balustrade met neogotisch maaswerk.
Geschiedenis:	Samen met het binnenschrijnwerk van de inkomhal en het doksaal ontworpen door F. Van Dijk, de ontwerptekeningen werden teruggevonden in het Felixarchief. Vermoedelijk uitgevoerd door V. Merckx, die diverse schrijnwerken voor de kerk uitvoerde in de periode 1902-09.
Situering:	doksaal
Objectnr. inventaris:	-

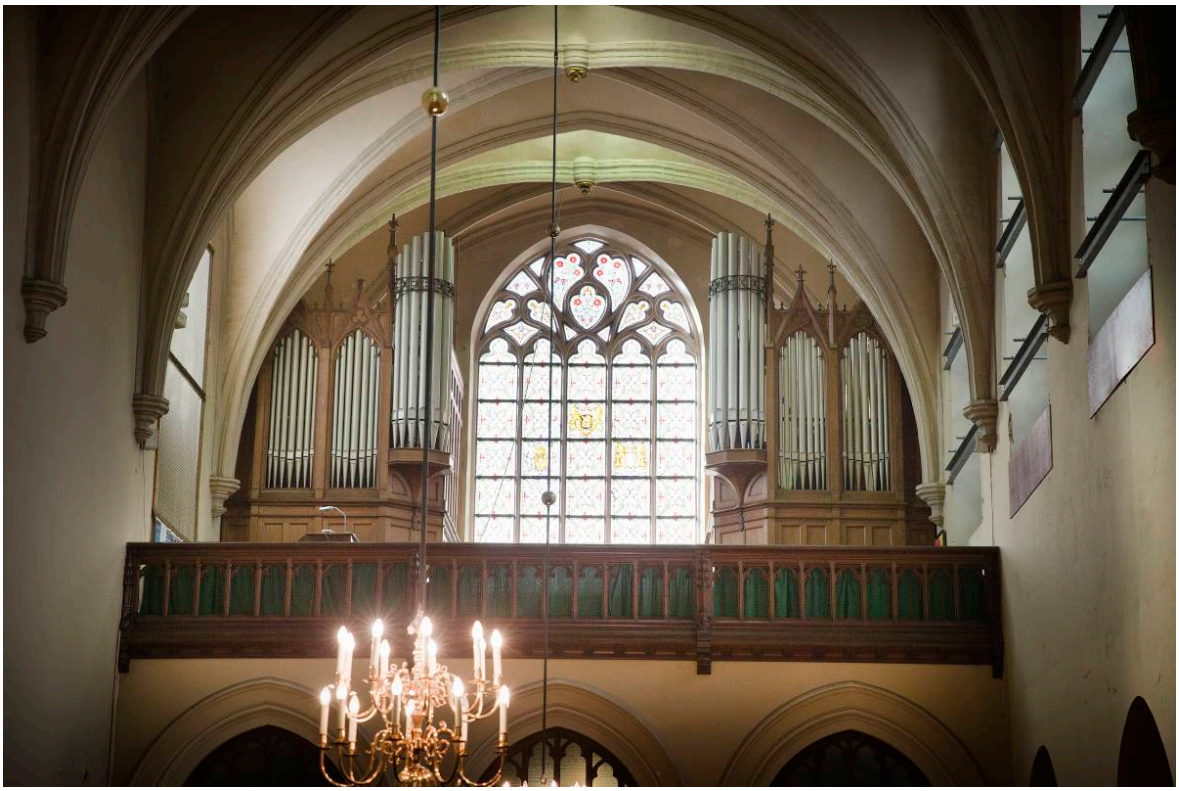

Foto orgel (wp.protestantsekerkantwerpennoord.be)

Blauwdruk orgel (wp.protestantsekerkantwerpennoord.be)

6. ORGEL

Vervaardigd door:	E.F. Walcker & Co.
Datering:	1904-05
Stijl:	neogotisch
Beschrijving:	Het orgel staat opgesteld in twee eikenhouten kasten aan weerszijden van het doksaal; de linkse kast bevat de windvoorziening, de windladen en het pijpwerk van Manuaal II en de Subbass 16' (Pedal) en de rechtse kast de windvoorziening, de windladen en het pijpwerk van Man. I en het Pedal. Beide kasten bestaan uit een frontwand en een zijwand met daartussen een overhoeks gepositioneerde verbindingstoren; de kerkmuren vormen de verdere omsluiting. De kasten hebben geen dak. Het pijpwerk van Man. II is omsloten in een crescendokast, die wel een dak heeft. Het frontpijpwerk is van zink. Luiken en deuren zijn uitgevoerd als raamconstructies met panelen. De fronten zijn versierd met eenvoudig snijwerk in neogotische vormentaal. Het orgel telt 30 registers, 1800 pijpen, 2 klavieren en een pedaalklavier. De pijpen zijn vervaardigd uit hout en een legering van tin en zink.
Diagnose:	**Orgelkasten** De kasten zijn constructief in goede orde. Luiken en deuren, hang- en sluitwerk functioneren naar behoren. De toegangsdeur naar het interieur van de linkerkast kiert sterk. Op enkele plaatsen zijn panelen losgeraakt uit hun raam en provisorisch vastgezet om storend meetrillen met lage tonen te voorkomen. In de plint van de linkerkast aan de voorzijde tegen de kerkmuur is een gat op lelijke wijze gevuld met naaldhout. Binnen, bij het toegangsdeurtje tot de crescendokast van Man. II, ontbreekt bovenaan een wervel om de deur mee te sluiten. In de houten wanden zitten veel bevestigingsgaten en -gaatjes. Onder de consoles van de torens van beide kasten zijn platte houten ornamenten aangebracht die wellicht dienden voor het aanbrengen van verlichtingsarmaturen. In een later stadium heeft men, waarschijnlijk over boorgaten heen, een eenvoudig houten plankje aangebracht. Deze oplossing is niet fraai, net zo min als de licht metaalkleurige schroeven waarmee de ornamenten aan de kas bevestigd zijn. Niet alle verstekken in de houten wanden sluiten goed. Sporadisch ontbreekt een deel van het lijstwerk. De frontpijpen zijn in goede staat. Door het matte zink is niet goed te zien of ze vervuild zijn. Het sobere snijwerk van de orgelkassen is compleet (hogels en pinakels) en, voor zover zichtbaar vanop de grond, in goede staat. De orgelkassen zijn inwendig schoon na de reiniging in het najaar van 2017. In constructief opzicht zijn er sinds 2017 geen wijzigingen opgetreden; de geconstateerde cosmetische gebreken zijn niet van invloed op het functioneren van het orgel. **Speeltafel** Uitwendig behield de speeltafel bij de ombouw en verplaatsing van 1984 zijn uitstraling van 1905. Alleen het pedaalklavier is (jammer genoeg) vernieuwd in moderne stijl. Er is wel heel wat cosmetische schade te zien, na lange tijd van intensief gebruik. In de loop van de tijd zijn er kabels en dergelijke aan en rond de speeltafel bevestigd. De kabels maken het beeld niet fraaier en zitten in de weg bij onderhoud van de speeltafel. De orgelbank kraakt en moet worden nagezien.

Het interieur van de speeltafel is in het najaar van 2017 schoongemaakt. De cosmetische schade is niet nadelig voor het functioneren van het orgel op middellange termijn. Bij de jongste controle van de toon- en registerfuncties bleken die in orde op twee details na: van de subkoppeling I+II werkt f^2 niet, van de superkoppeling II+II werkt g^2 niet. Een kanttekening viel te maken bij de vrije combinatie: een flink aantal registers was ingeschakeld terwijl de betreffende knopjes niet uitgetrokken waren. Na het opnieuw instellen, werkte alles wel naar behoren. Sommige functies van de Auslöser der Coppl. a.d. Walze lijken niet in orde; dit belemmert evenwel niet het liturgisch gebruik van het orgel. Er traden naar verluidt in het afgelopen jaar vervelende storingen op welke gelukkig herstelbaar waren, maar er zullen zich vrijwel zeker nieuwe storingen voordoen op de middellange termijn.
Oorspronkelijk was de speeltafel opgesteld tussen beide orgelkasten.

Windvoorziening
De hoeken van de balgvouwen (met name die van de balg in rechterorgelkast) zijn in slechte staat waardoor op deze punten op korte termijn lekkage valt te verwachten. Een te grote terugval van de winddruk door lekkage is nadelig voor de reactiesnelheid van de tractuur en de stemming van het instrument bij grotere registraties.
De restlevensduur van beide windmotoren is niet goed te schatten.

Tractuur
De toets- en registertractuur in het orgel zijn uitgebreid gereviseerd in 2014 en in orde. De toontractuur munt niet uit in snelheid, maar reageert acceptabel. Voor een deel wordt de snelheid bepaald door het magneetrelais van 1984 die de tractuurbalgjes aansturen. Deze extra trap is bewust aangebracht: directe aansturing van pneumatiek door magneten levert onrust in de toon op.
Het orgel vertoont nogal wat 'huilers' (tonen die zacht klinken terwijl er geen toetsen worden ingedrukt). De oorzaak daarvan kan gelegen zijn in de werking van toonbalgjes onder invloed van de relatieve luchtvochtigheid in combinatie met een iets te kritische afstelling van kegelstangen. De huilers verdwijnen (nagenoeg) wanneer het orgel een tijdje bespeeld wordt (dat beslaat in de praktijk dus het eerste deel van een kerkdienst), maar er zijn naar verluidt perioden waarin ze hardnekkig blijven doorklinken. Het bijstellen van de betreffende kegelstangen biedt soelaas. Een andere mogelijke oorzaak kan zijn de vervorming van de kegels in de windladen. Alleen volledige restauratie van de windladen neemt deze oorzaak weg, er is geen provisorische remedie.

Windladen
Na de schoonmaak van 2017 zijn op middellange termijn geen ingrepen aan de windladen te voorzien.

Pijpwerk
Het pijpwerk staat er grosso modo goed bij. Verder is gebruikelijke stemschade aangetroffen (te veel vervormde of ingescheurde bovenranden, …) die gerepareerd moet worden.
Na de schoonmaak van 2017 en correcties van de grootste mankementen vallen voor de middellange termijn geen provisorische instandhoudingswerkzaamheden te voorzien voor het pijpwerk, behalve uiteraard een jaarlijkse stemming. In afwachting van de totale restauratie van het orgel dient die stemming terughoudend te geschieden. Het verhelpen van ontstemmingen veroorzaakt door een probleem in de windlade is slechts symptoombestrijding en leidt tot onnodige schade aan de pijpen.

Geschiedenis:	*'Vlak na 1900 werd de kerk opnieuw ingericht. Onderdeel daarvan was de komst van een groot oksaal dat ruimte moest bieden aan een koor, orkest en een nieuw orgel. Drie orgelmakers dienden ontwerpen in. Men koos voor een van de twee ontwerpen van de firma E.F. Walcker & Co. uit Ludwigsburg. Dat voorzag in een pneumatisch geregeerd orgel met 27 registers verdeeld over twee handklavieren en een zelfstandig pedaal opgesteld in twee orgelkassen ter weerszijden van het oksaal. De speeltafel kwam tussen de kassen te staan; de organist keek richting het liturgisch centrum, voorin de kerk.'* (Van der Poel C., 2019)
Situering:	kerkruimte: doksaal
Objectnr. inventaris:	A016